

JOHDATUSTA SUOMALAISEN MIEHEN JUOPPOUTEEN

PERTTI HEMÁNUS

”Olen juoppo, enkä ymmärrä tästä lomakkeesta mitään. Mua ei saa häiritä.”

Takavuosien suomalaisia suosikki-iskelmiä oli ”Viikonloppuisä”, jokainenhan sen muistaa. On haikeaa ja joskus liian vaikeaa.

Voidaan kuvitella viikonloppuisä, joka lähikapakassa kuuntelee Viikonloppuisää, kahdessakin mielessä hieman liikuttuneena. Mitenkähän poika tai tyttö pärjää? Onkohan äiti ostanut hänelle edes uusia talvikenkiä vai mihinkähän hän saamansa elatusmaksut käyttää?

Muutama viikoittainen käynti lähikapakassa tulee viikonloppuisälle sen verran kalliiksi, että niihin uppoavilla rahoilla hän voisi ostaa pojalleen tai tyttärelleen talvikengät lahjaksi, elatusmaksusuorituksista silti tinkimättä.

KUMPI VAHVEMPI, KUMPI HEIKOMPI?

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto on julkaissut Maria Uusitalon tutkielman ”Muksumutsille, lasku faijalle”. Sen kohteena ovat pääkaupungin sosiaaliviraston elatusurvatoimiston asiakkaina olevat elatusvelvolliset, voitaisiin ehkä sanoa ongelmatapaukset. Menetelminä Uusitalo on käyttänyt sekä postikyselyä että haastattelua, ja lisäksi hän on täydentänyt aineistoa toimistosta saamillaan taustatiedoilla.

”Elatusvelvollisen asema pelkistyy pelkäsi maksajaksi, eikä raha aina riitä”, Uusitalo kirjoittaa tiivistelmässään. Hänen tutkimuskohteensa kokevat elatusurvatoimiston ajavan lähinnä huoltajan sekä myös kaupungin etuja piittaamatta elatusvelvollisen eduista, kuten siitä, että heillä säilyisi minimitoimeentulo sekä lasten tapaamisen edellyttämät asunto-olot, kyky maksaa tapaamismatkojen kuluja jne.

Erityisen ongelmallinen on uuden perheen perustaneen elatusvelvollisen asema. ”Vanhojen” ja ”uusien” lasten edut joutuvat helposti vastakkain.

Pulmat eivät tietenkään ole yksin taloudellisia. Monet kokevat heitä kohdeltavan elatusurvatoimistossa maksupinnareina. Jotkut eivät suostu edes käymään tuossa toimistossa, koska he pitävät ilman kokemustakin selvänä, että heitä siellä loukattaisiin ja nöyryytettäisiin.

Uusitalo lainaa elatusvelvollispioneerin Per Maaranniityn vuonna 1978 julkaisemaa kirjasta, jonka mukaan ”heikomman asemaa tuetaan niin hyvin, että vahvempi tuen puuttuessa sortuu”. Läheskään kaikki elatusvelvolliset eivät myönnä huoltajan olevan vahvempi osapuoli, päinvastoin.

Elatusvelvollisten varsin yleisen käsityksen mukaan huoltajilla on käsissään myös aikamoinen psyykkinen ase: mahdollisuus manipuloida lasta niin, että tämä torjuu elatusvelvollisen, yleensä isän, tapaamiset tai ainakin tekee ne lyhyiksi ja vaikeiksi. Vastapuo-

len vetona taas saattaa olla elatusmaksusuoritusten lopettaminen, vaikka juridisesti maksuvelvollisuus ja tapaamisoikeus tietenkin ovat toisistaan riippumattomia.

EI HUVITA EIKÄ JAKSA

”Olen juoppo – ” eli mottona olevat lauseet on poimittu lomakkeesta, jonka yksi sen saaja palautti Uusitalolle sitä täyttämättä.

Tutkielman sisällysluettelon otsikoissa ei esiinny sana alkoholi, mutta kuten arvata saattaa, tuo aine on mukana varsin monta kertaa itse tekstissä, milloin riveillä ja milloin rivien välissä. Se myös esiintyy useissa eri yhteyksissä.

Tietenkään ei suurinta osaa paljon yli 100 000 suomalaisesta elatusvelvollisesta sovi leimata juopoksi. Jotkut kuitenkin identifioituvat siksi vapaaehtoisesti; mainittu lomakkeen tyhjänä palauttanut ei aineistossa ole ainoa tällainen tapaus.

Uusitalon tehtävänasetteluun ei kuulu yrittää pohtia, juominenkö noissa tapauksissa on ”aiheuttanut” avioeron vai avioero juomisen. Elämä ei tietenkään ole niin yksinkertaista, että selvä kausaalilogiikka toimisi jompaankumpaan suuntaan.

Toisaalta arkielämäkin osoittaa, että puhe ”aiheuttamisesta” ei välttämättä ole aivan katteetonta. Vaimo kyllästyy objektiivisesti ottaen kovin paljon juovaan mieheensä tai nykyään myös toisin päin, tai sitten aiemmin kohtuullisesti juonut mies tai nainen alkaa eron jälkeen turvautua paljon suuremmassa määrin alkoholiin – on sekä syyllisyydentunteita että katkeruutta ”vastapuolta” kohtaan, on yksinäisyyttä, ahdistusta ja masennusta.

Mutta eikö eron heikentämä taloudellinen tilanne – etenkin jos asianomainen haluaa maksaa kunnialla elatusmaksut – voi jopa raijittaa elatusvelvollista? On se yleistä tai ei, se on mahdollista. Alkoholille saattaa löytyä vaihtoehto. Yksi Uusitalon haastateltavista kertoo mm. näin:

”Maksukykyäni on parantunut, mutta aika kalliilla hinnalla. Mä olen kolmessa eri paikassa duunissa. En mä pystyis muuten maksamaan lainoja takaisin.

”Olen maksanut kaikki elatusmaksut säännöllisesti, ettei pääse ikinä naukumaan, etten ole maksanut. Täytyy tunnustaa, että silloin aluksi mua riipi niin helvetisti se homma, kun me oltiin alunperin sovittu jostain ihan muuta näistä maksuista. – Niin silloin mä olin kyllä vähän katkera. Mutta kyllä ne vuodet aina pehmittää jälkeenpäin.

”Alkoholi ei ole koskaan ollut mulle mikään ongelma, mutta nykyään kerkee vielä vähemmän ryyppämään; ei huvita, eikä jaksaa.”

HAAVEIDEN KOHDE

Alkoholi merkitsee eräiden elatusvelvollisten elämässä muutakin kuin ainetta, jota hän itse juo tai ei juo.

”Pitäisi ottaa selvää, meneekö elatusmaksut lapselle tai pelkästään äidin alkoholin juomiseen. Tarkoitin sitä, että jos lapsi on äidin vanhempien hoidettavana, ja äiti vaan dokaa niin pitäiskö isin kustantaa äidin juomiset. Ottakaa huomioon myös isän toimeentulo, jos hänellä on toisen äidin kanssa lapsi, jonka kanssa pitäisi elää ilman puutteita.”

Esimerkki puhuu puolestaan. Isän katkeruus on psyykkinen tosiasia, ja kokonaan toinen kysymys on, pitävätkö hänen epäilyksensä paikkansa.

Raittius sinänsä ei tietenkään takaa kenenkään onnellisuutta. Uusitalo hyödyntää J. P. Roosin kirjassaan ”Suomalainen elämä” kehittelemiä tyypittelyjä, ja hänen kurjuustarinansa päähenkilö on naispuolinen äiti ja elatusvelvollinen, välillä syvästi masentunut, psykiatrisessa sairaalassa hoidettu. ”En ole saanu tarpeeks apua masennuksiin, että monesti täällä yksin itkee.” Mutta alkoholia tämä äiti ei käytä, päinvastoin hän kärsii siitäkin kaljottelusta, johon samassa kaksiossa asuva nainen turvautuu.

Alkoholi, niin helppoa kuin sen hankkiminen onkin, saattaa olla myös haaveiden kohde. Uusitalon haastattelema isä uskoo, että hän olisi aika tyytyväinen, jos hän olisi erossa

saanut lapset itselleen. ”Tilannetta pyrkii unohtamaan, tekemällä työtä ja käymällä tut-
tujen luona kylässä. Joskus tuntuu, että pitäis
käyttää alkoholi juomia enemmän, että vois
unohtaa kurjan olonsa.”

LIIAN SUURI JA SAMALLA PIENI

Tämän puheenvuoroni otsikko on tietenkin
kärjistetty ja provokatorinen. Aivan asiaton se
ei silti liene.

Uusitalon esiin nostamat ongelmat ovat
ehkä jossakin mielessä tyypillisiä: jos todella
halutaan ennalta ehkäistä alkoholin liika-
käyttöä – halutaanko muuten? – on varmaan
järkevää identifioida riskiryhmiä. Yksi sellai-
nen on avioerossa myös lapsistaan erotetut ja
elatusvelvollisiksi jääneet miehet, miksi ei

myös naiset, vaikka heitä tässä roolissa on
kovin paljon vähemmän.

Mutta miten auttaa heitä? En voi mitään sil-
le, että en kykene olemaan Uusitalon tutkimia
miehiä kohtaan aivan yhtä empaattinen kuin
hän. Kyseessä on myös ruikutus, kyvyttömyys
asettua ei vain omien lasten äidin vaan jopa
omien lasten itsensä asemaan.

Poikkeuksia on. Erityisen viisaalta tuntuu
elatusvelvollinen, joka sanoo elatusmaksun
olevan liian suuri hänelle, mutta liian pieni
äidille ja lapsille. Ts. totta kai kahden aikui-
sen asuminen erillään tulee paljon kalliim-
maksi kuin yhdessä. Siksi yhteiskunnan eri-
laisten taloudellisten tukitoimien tulisi koh-
distua tasapuolisesti kumpaankin ryhmään,
huoltajiin ja elatusvelvollisiin.

Asioiden psyykkinen puoli onkin sitten toi-
nen asia, vielä paljon vaikeampi.